

De toekomst van vrouwenstudies

door

N. ROWAN

Ik zou het onderwerp willen behandelen vanuit mijn taak binnen de lerarenopleiding, vanuit de vakdidactiek dus, vooral dan de vakdidactiek Nederlands, omdat ik daar meer toepassingsmogelijkheden zie dan in de vakdidactiek Engels. Ik concentreer mij op wat bruikbaar is in de twee hoogste jaren van het middelbaar onderwijs.

Ik wil vertrekken van een vaststelling:

Hoewel de literaire canon nooit echt verdwenen is uit de lessen Nederlandse literatuur in het middelbaar onderwijs, is er toch, onder invloed van de vernieuwingstendenzen uit de tweede helft van de jaren '70 en het begin van de jaren '80 — zie Jan Griffioens *Zeggen-schap*, de *Moedertaal-didactiek* van de Leidse Werkgroep en *Leren Leven in Taal* van Daems, Pepermans en Roger, bijvoorbeeld — een beweging ontstaan tegen het systematisch bespreken van de literaire canon in het middelbaar onderwijs. Twee grote principes werden gehuldigd in het moedertaalonderwijs: normaal functioneel onderwijs, en communicatieonderwijs. Met normaal functioneel onderwijs (nfo) wordt bedoeld wat de leerlingen, naar eigen inzicht, op korte termijn kunnen gebruiken en/of interessant vinden. Communicatieonderwijs legt de klemtoon op taal als vaardigheid en besteedt vooral aandacht aan de vier klassieke vaardigheden: luisteren, lezen, spreken, schrijven. Noch het principe van nfo, noch de klemtoon op communicatief onderwijs, zijn bevorderlijk voor het inruimen van plaats binnen het moedertaalonderwijs voor het bestuderen van canon-auteurs en -teksten.

Tussen '80 en '85 treft men in de vakliteratuur reeds vurige pleidooien aan voor meer diepgang in het taalonderwijs. Maar ik zou nu even willen ingaan op een boek dat in 1987 in Boston is verschenen, m.n. E.D. Hirsch, *Cultural Literacy. What Every American Needs to Know*. Ik vermeld twee belangrijke vaststellingen van Hirsch:

- Alle mensengemeenschappen zijn gebaseerd op *gedeelde kennis*
- *Inhoud* moet evenveel beklemtoond worden als *vaardigheid*. Vandaar Hirsch' pleidooi voor 'cultural literacy', culturele geletterdheid, d.w.z. het netwerk aan informatie dat alle competente lezers bezitten. Hirsch noemt deze 'cultural literacy' de zuurstof van het sociale verkeer. In ons denken over opvoeding hebben we zo lang de 'cul-

tural literacy' verwaarloosd, precies omdat we ze als een vanzelfsprekende verworvenheid hebben aangezien, zegt Hirsch. Die vanzelfsprekendheid bestaat niet meer. Dit wil dus zeggen dat, als de school er niets aan doet, wij een bevolkingslaag creëren, die uitgesloten wordt van normaal sociaal verkeer.

Hoewel ik weinig sympathie kan opbrengen voor de oerconservatieve en anti-feministische theorieën van Hirsch, moet ik toch toegeven, dat mede door zijn bemoeiingen, en die van vele anderen, de canon als het ware in ere hersteld is in het middelbaar onderwijs. Maar ik heb vroeger al betoogd¹, dat de canon een bijna uitsluitend mannelijke aangelegenheid is, van blanke mannen, bovendien. Er zijn bijgevolg een aantal correcties nodig.

Zoals wij moeten afstappen van een uitsluitend westerse, eurocentrische canon, zo moeten er ook feministische correcties worden aangebracht.

Hoe moet dit concreet gebeuren? Ik noem vier werkwijzen die ik straks even zal expliciteren:

1. Meer werken van vrouwen moeten een plaats krijgen, niet alleen in lessen literatuur, maar ook op de beruchte lectuurlijst van de leerlingen.
2. Via onderzoek moeten vergeten werken van (vergeten) vrouwen worden gerecupereerd, eventueel herdrukt, en geherwaardeerd.
3. M.b.t. vrouwen die wel tot de canon behoren, moet er door het lezen van andere teksten dan die welke we in bloemlezingen aantreffen, aan uitbreiding en correctie gedaan worden van de traditionele beeldvorming. Ook hier moeten die teksten via onderzoek aan het licht worden gebracht.
4. Feministische leesstrategieën moeten worden gevonden, reeds bestaande moeten constant worden bijgewerkt en bijgeschaafd.

Ik keer terug naar de vier suggesties:

1. Werken van bijvoorbeeld Monica Van Paemel, Kristien Hemmerrechts en Brigitte Raskin, zouden in lessen Nederlands aan bod moeten komen en zouden niet mogen ontbreken op lectuurlijsten.
2. Wat de vergeten werken van vergeten vrouwen betreft, kan ik u een lijst van zeer leesbare romans uit het eind van de 19de en de 20ste eeuw voorleggen. Ze zijn in een moderne editie beschikbaar:
  - Mina Kruseman, *Een huwelijk in Indië* (Den Haag, 1873), door Annie Romein-Verschoor 'een merkwaardig mengproduct van tradi-

1. In een lezing gehouden op 26 november 1988 voor Vlenero (Vereniging Leraren Nederlands Rijksonderwijs) getiteld: 'Feministische correcties op de canon'. de tekst wordt gepubliceerd in het eerste nummer van *D.L.O.-mededelingen* (lente 1990).

tionele romantiek en nadrukkelijk openhartig vrouwenrealisme' genoemd.

- Mary Dorna, *Wanordelijkheden rondom een lastig kind* (1933), volgens dezelfde bron 'onweerstaanbaar geestig en van een raakheid in zijn onverbloemd-wraakzuchtige kritiek op de eigen opvoeding'.

- Carry van Bruggen, over wie Hannemieke Stamperius zegt dat zij verdient tot Nederlands' grote schrijfsters te worden gerekend en niet alleen vanwege het boek dat de schrijfster zelf als haar meesterwerk beschouwde, *Prometheus. Eva*, haar laatste roman, is zelfs een meesterwerk. Ook *Een coquette vrouw* (1915) is het lezen overwaard. Ik wil er terloops op wijzen dat in 1979 vijf romans van Carry van Bruggen, w.o. *Eva* en *Een coquette vrouw* opnieuw werden uitgegeven. In 1981 verscheen een aparte editie van *Eva*.

- Bosboom-Toussaint, *Majoor Frans*, (1874), een nu nog zeer leesbare romance.

- Ina Boudier-Bakker, *Het Spiegeltje* (13de druk).

- Cécile Goedkoop-de Jong van Beek en Donk, *Hilda van Suylenburg* (1898), een beroemde feministische best-seller, in 1984 opnieuw uitgegeven door de feministische uitgeverij Sara.

- Top Naeff, *Letje* (1926), opnieuw uitgegeven bij Querido in 1968.

- Josepha Mendels, *Rolien en Ralien* (1947; bij Salamander uitgegeven in 1952), een boek over het opgroeien van een kind. De beste passages gaan over Ralien in Parijs, waarin verteld wordt over de aantrekkingskracht die de surrealisten op haar uitoefenen.

- Marianne Philips, *De biecht*, (1930; Salamander 1952). Volgens Stamperius is het onbegrijpelijk dat deze roman de naam van Marianne Philips niet tot in onze dagen bekend heeft gehouden. Hij is tijdloos, zou nu kunnen geschreven zijn en is vrijwel perfect. Het werk en de schrijfster verdienen beslist een herwaardering.

Een reeks recentere werken kregen ook niet de aandacht die ze verdienen:

- Andreas Burnier, *Een tevreden lach* (1965).

- Bea Vianen, *Sarnami hai* (1969); beschrijft het lichamelijk en emotioneel volwassen worden van het meisje Sita in Suriname.

- Mischa de Vreede, *Onze eeuwige honger* (1973), met een trut als hoofdpersoon.

- Loekie Zvonik, *Hoe heette de hoedemaker* (1975)

- Monika Van Paemel, *Marguerite* (1976) over de relatie tussen de ik-figuur en haar grootmoeder. Interessant vergelijkingsmateriaal met *Een zuil van zout* van Kristien Hemmerechts.

- Laurie Langenbach, *Geheime liefde* (1977), nog voor het verschijnen afgekraakt door een mannelijke criticus.

- Helen Knopper, *Een onfatsoenlijk afscheid* (1977), een roman die uitvoeriger studie verdient; leent zich uitstekend voor tekstuele analyse; o.m. wordt een link gelegd met Sylvia Plath.

3. Anna Bijns is een goed voorbeeld van vrouwen die tot de Canon behoren, maar van wie steeds dezelfde teksten in bloemlezingen voorkomen, zodat de beeldvorming sterk verengd en dus vervalst is. In verband met Anna Bijns zou ik de aandacht willen vestigen op een in 1987 verschenen boekje *'t Is al vrouwenwerk. Refreinen van Anna Bijns*, samengesteld door de Amsterdamse hoogleraar Herman Pleij². Hierin wordt aan uitbreiding en correctie gedaan van de traditionele beeldvorming: Anna Bijns gaat niet alleen tekeer tegen de vermaledijde ketterij, maar ook tegen het bedrog in huwelijk en liefde.

Scheldpartijen worden afgewisseld met aangrijpende gevoelsuitingen. Met spot en ironie tekent zij een aantal types: de klagende pantoffelheld, de bedrogen minnares, het speelse en dweepzieke nonnetje, de arrogante echtgenoot.

Zelfs bij een canonfiguur als Anna Bijns is men er dus blijkbaar in geslaagd een zeer fragmentarisch beeld de wereld in te sturen. Het beeld van een alleenstaande vrouw die zich denigrerende opmerkingen permitteert over het huwelijk kon niet door de beugel. Het vermelden waard is ook de inleiding tot haar derde bundel, geschreven door haar uitgever Henrick Pippinck, een minister-provinciaal van de minderbroeders: 'Al ist een maget die dit heeft geschreven, ende wilt daeromme niet verwerpen; geleerde mannen hebbent gelesen ende geapprobeert'. Vrouwen die alleen in de wereld staan en (ook) wereldlijke literatuur schrijven, dat is voor Anna Bijns nog niet vertoond in de Nederlandse literatuur. In Frankrijk waren wel vrouwelijke troubadours. Anna's refrainen over huwelijk en liefde, en haar komische uitvallen in de zotte refrainen, zijn nooit tijdens haar leven gedrukt. Ook latere onderzoekers hebben moeite gehad met haar thema's. Dit strookte niet met het beeld van de vurige en vrome maagd die vocht voor het behoud van de moederkerk. Toch behoort dit tot de voorgescreven oefenstof in rederijderskringen, want dit alles was reeds exemplarisch aangeboden door de Franse rhétoriciens.

4. Een voorbeeld van een feministische leesstrategie heb ik vroeger gepresenteerd, m.n. die gepropageerd door Maaïke Meyer, waarbij de 'resisting reader' wordt gecreëerd, de lezer die weerstand biedt aan de tekst. Vrouwen moeten leren lezen als Maaïke Meyer: weerbaar en weerbarstig.

2. Het boekje werd mij gesignaleerd door Prof. Dr. A.-M. Musschoot, waarvoor dank.